

Sayısal Ortamlar ve Yayıncılığın Dönüşümü Bağlamında Türkiye'de Akademik Süreli Yayıncılık

Yusuf BUDAK, Yrd. Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi, ybudak@yahoo.com

Özhan TINGÖY, Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, otingoy@marmara.edu.tr

Hakan KÜÇÜKSARAÇ, Öğr.Gör.Dr., Kocaeli Üniversitesi Gazanfer Bilge MYO, hakankucuksarac@hotmail.com

ÖZ

Akademik süreli yayıncılık, bilim insanları tarafından bilimsel araştırma sonuçlarını diğer bilim insanları, ilgili çevreler ve kamuoyu ile paylaşmak amacıyla bir yapılan yayıncılık türüdür. Genel olarak akademik süreli yayınlarda, yayın için hazırlanan bir araştırma raporu (özgün araştırma makalesi, yayın incelemesi, editöre mektup vb) belli temel aşamalardan oluşan bir süreci tamamlayarak, yayının yer alacağı süreli yayın organında yer bulur. Bu süreç geleneksel aşamalar bakımından araştırma raporunun yayın organına ulaştırılması, biçimsel ve içerik olarak uygunluğunun editöryal tespiti ve tercih edilen yönteme göre bilimsel hakemlik aşamasının ardından yayın için biçimlendirme ve yayına alma adımlarından oluşmaktadır. Günümüzde akademik süreli yayıncılığın, diğer yayıncılık türlerinde olduğu gibi analog yöntemle çoğaltılıp dağıtılması yerine, önce elektronik ortamda dağıtım, ardından tüm süreçlerin elektronik ortamda gerçekleştirilmesi gibi bir eğilim gösterdiği görülmektedir. Bu eğilimin temel nedenleri arasında kolay erişilebilirlik, kısıtlı ekonomik kaynakların optimum kullanımı, fiziksel saklama güçlüklerinin ortadan kaldırılması, içerik için ayrılan alanın genişletilmesi ve daha çok çalışmanın değerlendirilebilmesi gibi nedenler yer almaktadır. Çalışmamızda akademik süreli yayıncılığın yıllara bağlı olarak elektronik ortama geçiş durumu ve süreli yayınların elektronik ortamda yayınlanma biçimleri, rasgele örnekleme yöntemiyle seçilen süreli yayınlar üzerinden elde edilen verilerin istatistiki analizi yapılarak, son 10 yılda yayın sayısındaki artış ve bağlı olarak akademik çalışma sayısındaki artış ile akademik yayıncılıkta kalite olgusundaki değişim değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yayıncılıkta Sayısallaşma, Süreli Yayıncılık, Akademik Yayınlar, Akademik Yayınlarda Kalite Sorunu

Academic Publishing in the Context of Digital Media and Transformation of Publishing in Turkey

ABSTRACT

Academic periodical publishing is a type of publishing that is carried out by scholars to share the results of scientific research with other scientists, related circles and the public. Generally, in academic periodicals, a research report prepared for the publication (original research article, publication review, editorial letter, etc.) completes a process consisting of certain basic stages and is found in the periodical publication organ in which the publication will take place. This process consists of the delivery of the research report to the editorial body from the traditional stages, the editorial determination of the formal and content suitability, and the step of formatting and publishing for publication after the scientific review phase according to the

preferred method. Nowadays, it is seen that academic publishing has a tendency such as distribution in the electronic environment first and then all processes in the electronic environment instead of replicating and distributing it with analog method as it is in other publishing types. The main reasons for this tendency are easy accessibility, optimal use of constrained economic resources, removal of physical storage difficulties, expansion of the reserved area for content, and evaluation of more work. In our study, the increase in the number of academic publications and the increase in the number of academic publications in the last 10 years, and due to this increase the reduction of quality in academic publishing evaluated by analyzing the statistical analysis of the data obtained from the ed periodicals via the random sampling method, and the formats of the electronic medium transition status and the periodical publications in electronic environment depending on the years of academic periodical publishing.

Key Words: *Digitization in Publishing E-journals, Periodical Publishing Academic Publications*

GİRİŞ

Akademik süreli yayıncılığın temelinde, araştırma ve benzeri akademik çalışmalardan elde edilen sonuçların, yani bilimsel bilginin, meslektaşlar ve kamuoyuna sunulması amaçlı iletişim kurma yer almaktadır. Bu bakımdan akademik süreli yayınlar, ülke çapında ve küresel bazda akademik bilginin yayılması konusunda en önemli araçlardan biridir. Bilimsel bilginin yayılması, Antik Yunanda toplumsal tartışma alanlarında gerçekleşirken, zamanla büyük kütüphanelerin oluşmasına zemin oluşturan nedenlerden biri olmuştur. Günümüzdeki örneklerle benzerliği bakımından ilk akademik dergiler olan Journal des sçavans (Ocak 1665) ve Philosophical Transactions'un (Mart 1665) yayın hayatına başlamasından bu yana (The Guardian, 2015; The Royal Society Publishing; Bibliothèque nationale de France) geçen süreçte akademik yayıncılık, tüm diğer yayıncılık türlerinde olduğu gibi, teknolojinin getirdiği olanakları şartlar el verdiğince kullanmıştır. Tonta (2014), “Akademik Yayıncılık ve Dergicilikte Kalite Politikaları ve Yönelimler” Çalıştayı’nda yaptığı sunumunda akademik yayıncılığın ilk ortaya çıkışından sonraki 300 yılda, 1990’lı yıllara gelinene yapısal bir değişiklik olmadığını, geleneksel yöntemlerin sürdüğünü, ancak bu tarihlerden sonra değişimin internet yara dijital ortama geçiş ile bilimsel iletişimin farklı yöntemlerinin ortaya çıktığını ifade etmektedir. (Tonta, 2014)

Bilimsel bilginin hızlı yaygınlaşması, yayılan bilginin doğruluğu ve güvenilirliği sorununu da beraberinde getirmektedir. Bu bakımdan akademik yayıncılığın sıradan ve günlük bilgi aktarımlarından farklı bir biçim ve düzeni olmalıdır. Bu biçim ve düzen yıllar içerisinde çeşitli yöntem, uygulama ve kuralların ortaya çıkmasına önyak olmuştur. Bilimsel bilginin geçerliği ve güvenilirliği bakımından ilk akla gelen yöntem, özellikle süreli akademik yayıncılık alanında hakem / akran (peer review) değerlendirmeleridir.

Akademik süreli yayıncılık, II. Dünya Savaşı sonrasında itibaren bir iş alanı ve sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha öncesinde bilimsel yayınlar neredeyse tamamen bilimsel toplumlar tarafından desteklenmekteyken, II. Dünya Savaşı sonrası ticaret sektörü bilimsel yayıncılığın payını önemli ölçüde artırmıştır (Forgues & Liarte, 2013). Benzer tarihler aynı zamanda hakem/akran değerlendirmesinin akademik süreli yayıncılığa tekrar

katılması ve baskın uygulama haline gelmesi bakımından da önemli dönemlerdir. İlk kez 1731'de Edinburgh Kraliyet Cemiyeti tarafından kullanılan bu uygulama, daha sonraları yerini editör değerlendirmelerine bırakmış olsa da, bilimsel yayıncılığın boyutu ve karmaşıklığı arttıkça, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra gazetelerin saldırılarına yanıt vermek için hakem/akran gözden geçirmesi yeniden başlatılmıştır. (Anderson, 2012)

Akademik Süreli Yayıncılıkta Etik ve Bilginin Doğrulanabilirliği

Andy Tattersall (2014), bağımsız akran incelemesinin akademik araştırma sürecinin temel bir parçası olduğunu belirtmektedir. Bir makale yayınlanmadan önce orijinallik, doğru metodoloji ve söz konusu derginin uygunluğu için yazarın akranları tarafından değerlendirilir. Akran değerlendirmesi, yüksek kaliteli makalelerin yayınlanmasını sağlamayı amaçlayan bir gözetimci sistemidir. Yazı yazma ve iletişimin açıklığı önemli bir faktör olmasına karşın, içeriğin yeniliği, tutarlılığı ve doğruluğu önemlidir (Tattersall, 2014).

Küçük farklılıklar olmakla birlikte genel olarak hakem/akran değerlendirme süreçleri üç ana yöntemle gerçekleşir. Bunlar:

- **Tek-Kör Akran Değerlendirme:** Yazarlar değerlendirciler hakkında bilgi sahibi değildir. Amaç yazarların değerlendirme sürecine etkide bulunmalarını engellemektir. Ancak değerlendircinin yazarlar hakkında bilgi sahibi olması, incelemelerinin daha keskin olmasına neden olabilir.
- **Çift-Kör Akran Değerlendirme:** Hem yazarlar değerlendirciler hakkında, hem de değerlendirciler yazarlar hakkında bilgi sahibi değildir. Böylece değerlendirciler metne daha çok yoğunlaşabilir, daha objektif değerlendirmeler yapabilirler.
- **Açık Akran Değerlendirmesi:** Her iki tarafında birbiri hakkında bilgi sahibi olduğu değerlendirme türüdür. Bir görüşlere göre bu değerlendirme türünde hakem ve yazarların etkin iletişimi ile intihalin minimuma inecek, açık ve içtenlikli bir değerlendirme süreci oluşacaktır. Ancak bir başka görüşe göre ise değerlendircilerin olumsuz görüşlerin kaynağı olmaktan kaçınmaları nedeniyle incelemeyi reddedecekler, hatta kendilerinden daha yüksek unvanlı/kariyerli yazarların çalışmalarını incelemek konusunda – özellikle kariyerleri onlara bağlı ise – tarafsız olamayabileceklerdir. (Wiley, tarih yok; Elsevier, tarih yok)

Akran değerlendirmesi ile bir çalışmanın temel bilimsel standartlarda olması sağlanabilirken, yayınlanmasından sonra akademik çevrelerde yaratacağı etki önceden tahmin edilemez. Bu bakımdan bir bilimsel yayının kalitesini belirlemek için alternatifler aramak kaçınılmazdır. Sayısallaştırılabilirlikleri ve ölçülebilirliklerinin getirdiği avantajla akla gelen diğer kalite belirleyicileri ise yayınlanma sürecinden sonra belli bir dönemde (örneğin bir yıl) bu yayına yapılan atıflar ve yayının aldığı atıf sayısının yayınlanan makale sayısına bölünmesi ile elde edilen etki oranıdır (impact rate) (Garfield, 1999). Son dönemlerde yaygınlaşan, akademisyenlerin ve araştırmacıların oluşturdukları *acadeia.edu*, ResearchGate gibi sosyal ağlar da akademik yayınların geniş kitlelerle buluşması konusunda etkili unsurlar olup yayınların kalite unsuruna etki eden “bibliyometrik” verilerin tür bakımından artışını sağlamaktadır. Artık sadece atıf ve etki oranı değil, aynı zamanda sosyal ağlarda paylaşım sayıları da yayına ilişkin sayısal veriler olarak değerlendirilir hale

gelmiştir. Yayıncılar da etki oranı ve sosyal ağlarda paylaşımı artırmak amacıyla yayınlarını daha alt parçalara bölmek ve editöre mektup gibi etki oranı bakımından daha az işlevli parçaları ayırarak bibliyometrik değerlerini artırmanın yollarını aramaktadırlar. (Bednarek, 2015)

Bibliyometrik verilerin olumsuz etkisi kullanılmasından dolayı değil de, kullanılmasını ümit eden yazarlar/araştırmacıların bu standartlar çerçevesinde bilimsel yayınlarının kurallara uygunluğunu sağlamak için nispeten yavan yayınlar yapmasından dolayı olacaktır. (Bednarek, 2015)

Bilimsel çalışmada atıf unsuru, intihal kavramını da beraberinde getirmektedir. Bilimsel yayının yapılma nedeni elde edilen bulguların paylaşımı, literatüre katkı ve toplumsal etki iken; yayının kaynak verilmeden alıntılanması, uzun metinlerin aynen kopyalanması, doğru yapılmayan, gizlenen, çarpıtılan atıflar veya gerçekte olmayan kaynaklara atıf yapmak gibi etik olmayan davranışların da varlığı yadsınamaz bir gerçektir. Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA)’nin 2002 yılında yayınladığı “Bilimsel Araştırmalarda Etik ve Sorunlar” başlıklı raporda etik dışı davranışların nedenlerini dört ana başlıkta toplamıştır:

- Bireylere akademik aşamaların başlangıcında bilimsel araştırma eğitiminin ve disiplininin verilememesi,
- Bireylerin bir an önce yükselme, ün kazanma arzuları ve hırsları nedeniyle uydurma ve aşırma yapmaları,
- Fazla sayıda yayın yapma ile bilimsel saygınlığın artacağı yanılgısı,
- Sahip olunan burs, proje veya sanayi desteğini yitirme korkusuyla yapılan etik dışı davranışlar. (TÜBA, 2002)

İnternetin varlığı, bilimsel bilginin yaygınlaşmasını kolaylaştıran bir unsur olduğu kadar, bu bilginin etik dışı kullanımını da artırmıştır. Özellikle İnternette dolaşıma çıkan her türden içeriğin kamusal alana yayıldığı ve dolayısıyla “kamu malı” olduğu yanılgısının intihal unsurunu artıran bir durum olduğunu söylemek mümkündür (Özenç Uçak & Birinci, 2008). İnternetin etik dışı içerik kullanımını artırmasının yanında, bu kullanımları tespit etmek konusunda da önemli bir araç olduğu bir gerçektir. Günümüzde alıntı kontrolü yapan pek çok program ve uygulama bulunmaktadır. En basit yoluyla arama motorları aracılığıyla bu kontrolleri bireysel olarak yapmak mümkündür. Kurumsal olarak ise metin benzerliklerini ölçümleyen program ve uygulamalar oldukça yaygın kullanım alanı bulmaktadır. Günümüzde pek çok akademik dergi, dizin ve arşiv metin benzerlik kontrolünü yayın kabulü ve dizinlemenin şartları arasında sıralamaktadır (ULAKBİM, 2017).

Yayın etiği ihlalleri sorunu yalnızca Türkiye’deki akademisyen ve yayıncıların sorunu değildir. Ülkelerin pek çoğunda benzer dönemlerde olmak üzere etik sorunları inceleme ve bu sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik çalışma ve düzenlemeler yapılmış ve yapılmaktadır. 1997 yılında, küçük bir yayıncı grubu tarafından İngiltere’de Yayın Etiği Komitesi (Committee on Publication Ethics – COPE) kurulur. Ancak günümüzde dünyanın farklı bölgelerinden 12.000’den fazla akademisyen ve yayıncının bu komiteye üye olduğu görülmektedir (COPE, 2017). ULAKBİM’in TR Dizin Değerlendirme Kriterleri’nde “Editör ve

Yazarlar için Uluslararası Standartları dikkate alınmalıdır” ifadesi ile yayıncılık sürecinin tüm paydaşlarının bu etik kurallardan haberdar olması ve uyması konusunda kararlılık göstermektedir (ULAKBİM, 2017). Ayrıca açık erişim ile birlikte yaygınlaşan bir başka uygulama da Telif Hakları ve devrine ilişkin Yaratıcı Ortaklık (Creative Common – CC) bildirimlerine dergi ve makalelerde bildirilerek araştırmacı ve yazarların yayınlanan metnin tekrar kullanımı konusunda nasıl davranmaları gerektiği hakkında bilgilendirilmesinin sağlanmasıdır.

Akademik Süreli Yayın Süreçleri ve Teknolojik Değişim

Genelde bilginin, özelde bilimsel bilginin yaşam döngüsünün üç aşamalı bir süreç olduğunu söylemek mümkündür. Forgues ve Liarte “Academic Publishing: Past And Future” başlıklı çalışmalarında bu aşamaları 1/Üretim - içeriğin oluşturulması, 2/Dağıtım - basılı veya elektronik ortamda içeriğin biçimlendirilmesi ve dağıtımı, 3/Tüketim: dağıtılan içeriği satın alma - kullanma olarak ifade etmektedirler (Forgues & Liarte, 2013). Glenn S. McGuigan ve Robert D. Russell, akademik süreli yayıncılığın iş modelini inceledikleri “The Business of Academic Publishing: A Strategic Analysis of the Academic Journal Publishing Industry and its Impact on the Future of Scholarly Publishing” başlıklı çalışmalarında akademik yayıncılığı benzer biçimde üç bileşene ayırmaktaydılar:

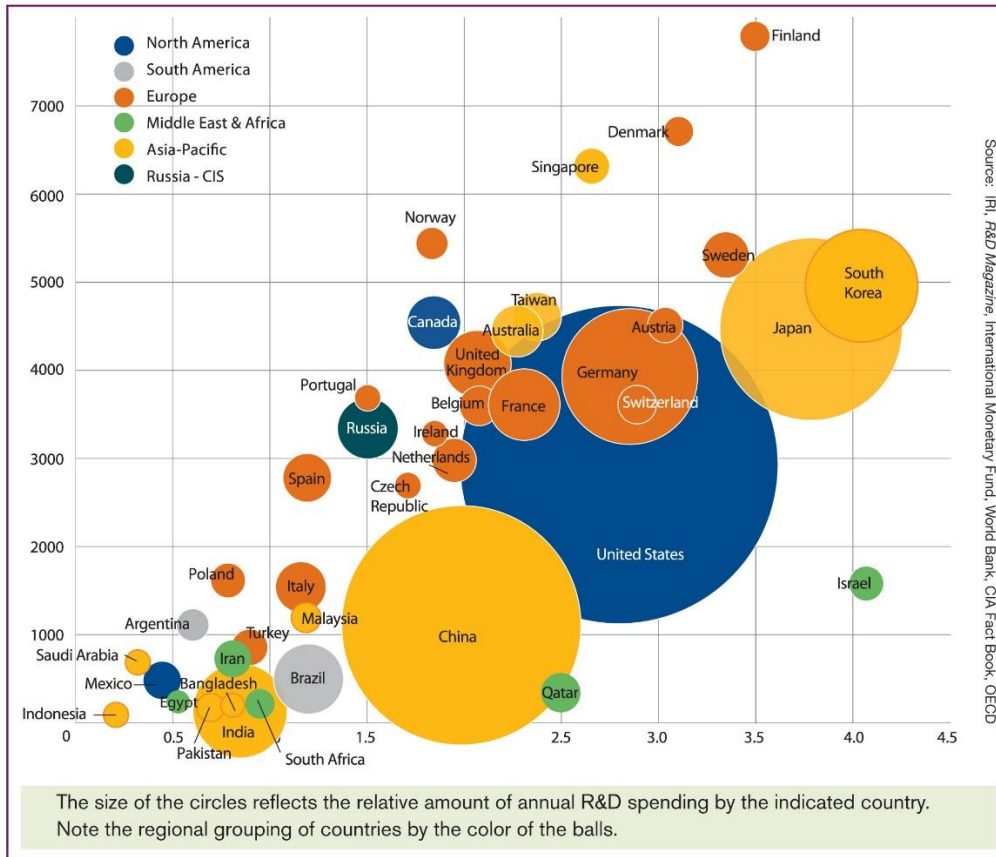
“Sektörde üç önemli katılımcı vardır: (1) dergi makalelerini yazan ve editöryal hizmetler sağlayan fakülte akademisyenleri, (2) dergilerin bilimsel içeriğini inceleyerek, yayınlayarak ve dağıtarak "orta adam" olarak hareket eden yayıncılar, ve; (3) dergileri genellikle kütüphane sistemleri aracılığıyla satın alan kolejler ve üniversiteler.”
(McGuigan & Russell, 2008)

Teknolojik gelişmeler akademik yayıncılığın üretilme, değerlendirilme ve dağıtılma süreçlerinde pek çok değişim ve dönüşümü de beraberinde getirmiştir. SSRN, Google Scholar, ResearchGate, Academia.edu, Mendeley ve Open Access dergileri gibi hizmetler yalnızca yeni oyuncuların buz dağlarının ve aslında yeni hizmetlerin ve yayınlanma biçimlerinin görünür ipuçlarıdır. Ponte vd, (2017) bu bakımdan akademik yayıncılığın temelde dönüşümünü 1-altyapı, 2-firmalar ve stratejileri, 3-aktörler olmak üzere üç ana seviyede değerlendirmektedirler. Bu dönüşüm, akademik yayınların gün geçtikçe daha çok sayısal iletişim ortamlarına benzemesine, sadece sayısal ortamlarında yayın modellerinin gelişmesine önyak olmuştur (Ponte, Mierzejewska, & Klein, 2017).

Akademik Yayıncılık Endüstrisi

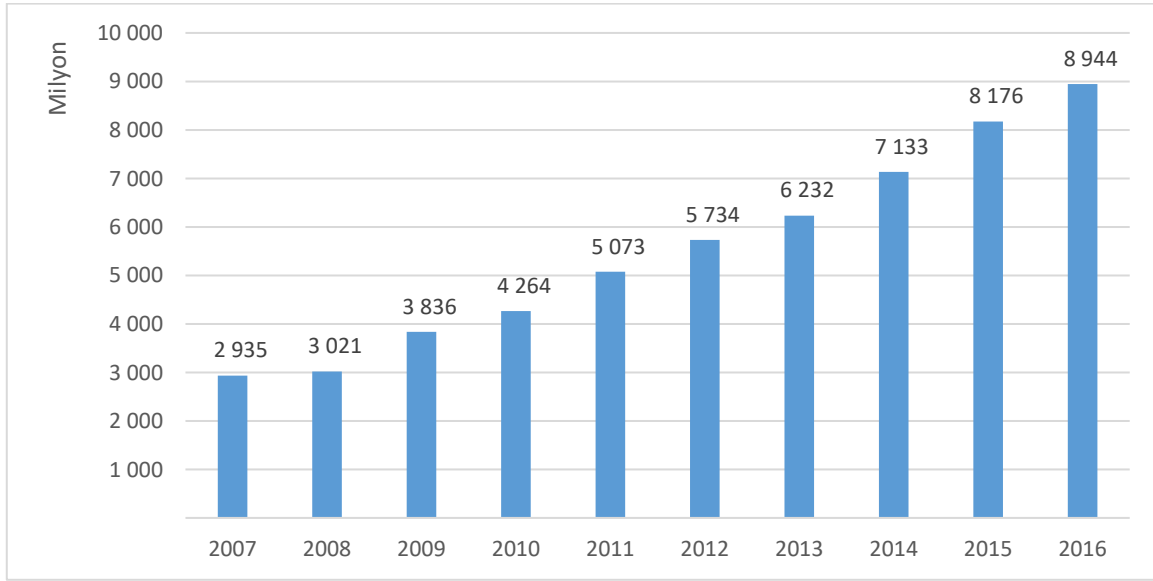
Yirmi yıl kadar önce Forbes Dergisi’nde yayınlanan “The Internet’s First Victim?” başlıklı bir makalede Internet’in büyük akademik yayıncıların sonu olabileceği konu edilerek özetle Internet aracılığıyla kaynaklara doğrudan erişilebileceği, bu durumun büyük yayıncıların en önemli müşterisi olan kütüphaneler ve akademisyenlerin gün geçtikçe artan internet kaynaklarına doğrudan erişimleri nedeniyle büyük yayın evlerinin önemli gelir kaybına maruz kalacaklarına değinilmektedir (Hayes, 1995). Ancak makalede de konu edilen yayıncı kuruluş Elsevier’in dünya genelinde en büyük yayıncı kuruluşlardan biri olmayı sürdürdüğü, kar marjının % 42’ler civarında olduğu ve 2015 yılı itibarıyla 25,2 milyar Dolarlık cirosu ile akademik yayıncılık pazarının lideri pozisyonunda olduğu görülmektedir (Schmitt, 2015).

Akademik bilginin yaşam döngüsü göz önüne alındığında tüm aşamalarının ekonomik maliyetleri olan süreçler olduğunu unutmamak gerekir. Bilim insanlarının bilimsel bilginin yaşam döngüsünde ekonomik bakımdan kaynak bulabilmeleri veya desteklenmeleri, genel olarak devletlerin bilim politikaları ve araştırma/geliştirme (AR-GE) için ayırdıkları bütçe ve fonlarla doğrudan ilgilidir. Bu fonların dağıtımı, doğrudan veya dolaylı olarak AR-GE faaliyetleri üzerinden olmaktadır. Endüstriyel Araştırmalar Enstitüsü (Industrial Research Institute – IRI) tarafından yayınlanan 2017 GLOBAL R&D FUNDING FORECAST'ta ülkelerin GSYİH'na oranla AR-GE faaliyetlerine verdikleri mali destek miktarı ve oranı ile 2017 yılındaki beklentilere yer vermiştir. Bu rapora göre AR-GE'ye miktar olarak 527,46 Milyar Dolar ile en çok mali kaynak ayıran ülke Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmakla birlikte oran olarak GSYİH'nin % 2,7'sini ayırmaktadır. GSYİH'dan en çok payı ayıran ülkeler ise %4.26 ile Güney Kore, % 4,10 ile İsrail, % 3.50 ile Japonya ve Finlandiya, %3,00 ile İsveç'tir. Türkiye ise GSYİH'nın 15,56 milyar Dolar ile % 0,92'sini AR-GE faaliyetlerine ayırmaktadır (IRI - Industrial Research Institute, 2017).

Şekil 1: Ülkelerin AR-GE için ayırdıkları bütçelere ve milyon kişi başına araştırmacı/mühendis oranı. (IRI - Industrial Research Institute, 2017)

Türkiye İstatistik Kurumu'nun resmi verilerine göre 2007 – 2016 yılları arasında Yükseköğretim alanında AR-GE için ayrılan bütçe miktarı ise yaklaşık 3 kat artış göstererek 894,39 Milyon TL'na yükselmiştir (TÜİK, 2017). Bu artışın önemli sayılabilecek etkilerinden biri de Akademik Yükselme ve Atama Kriterleri ile Akademik Teşvik unsurlarıdır.

Grafik 1: Yıllara Göre Türkiye'nin Yükseköğretim kurumlarında AR-GE için ayırdığı bütçenin değişimi. (TÜİK, 2017)

Yükseköğretim kurumları için ayrılan AR-GE bütçelerinin kullanımı, TÜBİTAK, DPT ve üniversitelerin BAP Koordinasyon birimleri bilimsel araştırma projelerinin desteklenmesi, yayın ve akademik faaliyetleri destekleme ve son olarak akademik teşvik ve ödüller biçiminde gerçekleşmektedir (Kalınlı, 2010). AR-GE için ayrılan bütçelerin verimli kullanılması her zaman üzerinde değerlendirme yapılan bir konudur. Özellikle yayıncıların ve yazarların yayınladıkları metinleri daha geniş kitlelere ulaştırmak adına açık erişim politikalarını destekledikleri görülmektedir. Ancak açık erişim politikalarının temelinde, eğer bir destekçi kuruluş yok ise, akademik yayınların üretim ve dağıtım maliyetlerinin yazarlar ve bağlı bulundukları kurumlar aracılığıyla sağlanması gereklilik haline gelmektedir. Bu bakımdan ULAKBİM tarafından geliştirilen ve koordinasyon, düzenleme ve standartlara erişim konusunda oldukça kolaylık sağlayacak DergiPark projesinin önemi büyüktür. Hem sayısallaşmanın yaygınlaşması, hem de Türkiye'de yayın standartlarını sağlama konusunda teknik bilgi ve birikime sahip olmayan akademik yayıncıların karşılaşacakları yayın ortamlarını geliştirme ve güncelleme adımlarında finansman sorunlarının azaltılması gibi alt görevleri de gerçekleştirmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

Çalışmada Türkiye merkezli akademik süreli yayıncılık, seçilen örnek küme üzerinden yayınlanan akademik dergiler ve yer verdikleri makaleler bakımından değerlendirilmiş, teknolojik gelişmeler ile yayıncılık modelinin ve yayın içeriğinin elektronikleşmesi sürecinin durum tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede "teknolojik gelişmelerin Türkiye'de akademik süreli yayıncılığı nicelik bakımından olumlu yönde etkilediği" hipotezine göre bulgular değerlendirilmiş ve hipotez test edilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Çalışma kapsamında dokümanter araştırma deseni uygulanmış, veriler belirlenen değişkenlerin bir arada sunulduğu kümülatif tablo aracılığıyla derlenerek aralarındaki ilişkiler incelenmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırmada Türkiye’de akademik süreli yayıncılık bağlamında ULAKBİM TR Dizini Veri Tabanları’nda yer alan süreli yayınlar araştırmanın evrenini oluşturmakta olup sistematik rastgele örnekleme yöntemiyle 30 akademik yayın seçilmiş ve incelenmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmaya dahil olan örneklem grubuna ait veriler, süreli yayınların web sayfaları ve ULAKBİM verilerinden derlenmiş ve değişkenlerin sütun başlıklarını oluşturduğu tümleşik tabloya aktarılmıştır.

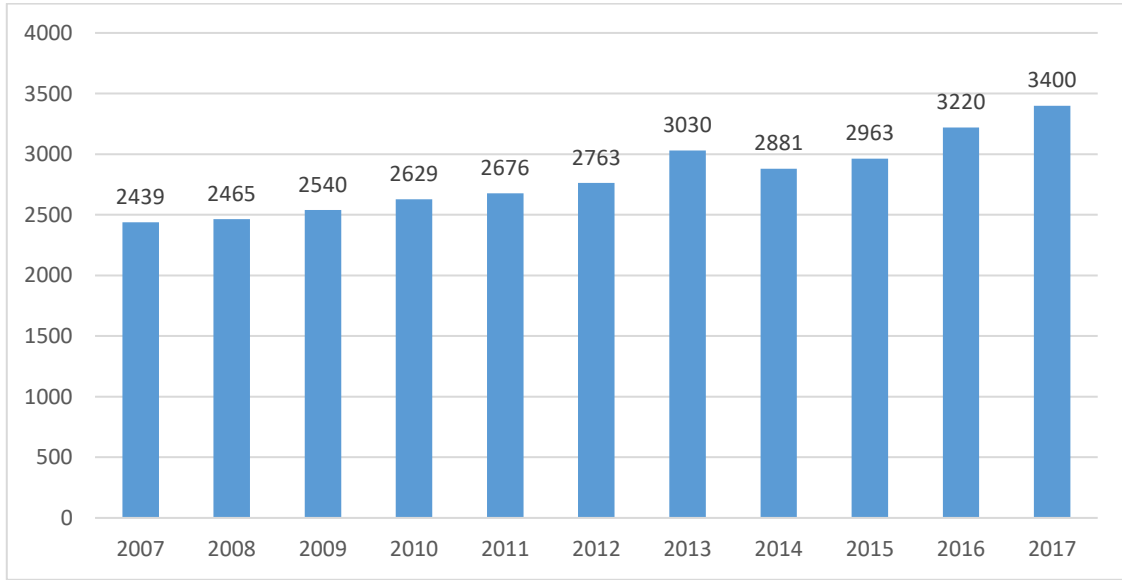
Değişkenler sırasıyla aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- Dergi Adı : Yayının kimliği
- ISSN : Yayının basılı kopyası için belirleyici değişken,
- E-ISSN : Yayının elektronik kopyası için belirleyici değişken,
- Yayın Yılı : Derginin basılı veya elektronik ortamda yayınlanmaya başladığı yıl,
- Periyodu : 1 yılda yayınlanan sayı,
- Değerlendirme : Makale gönderme ve değerlendirme yöntemleri,
- Hakemlik Türü : Makale değerlendirmede kullanılan yöntem
- Yayın Sayısı : 2007-2017 arasında yıllara göre yayınlanan makale sayısı

Bulgular ve Değerlendirme

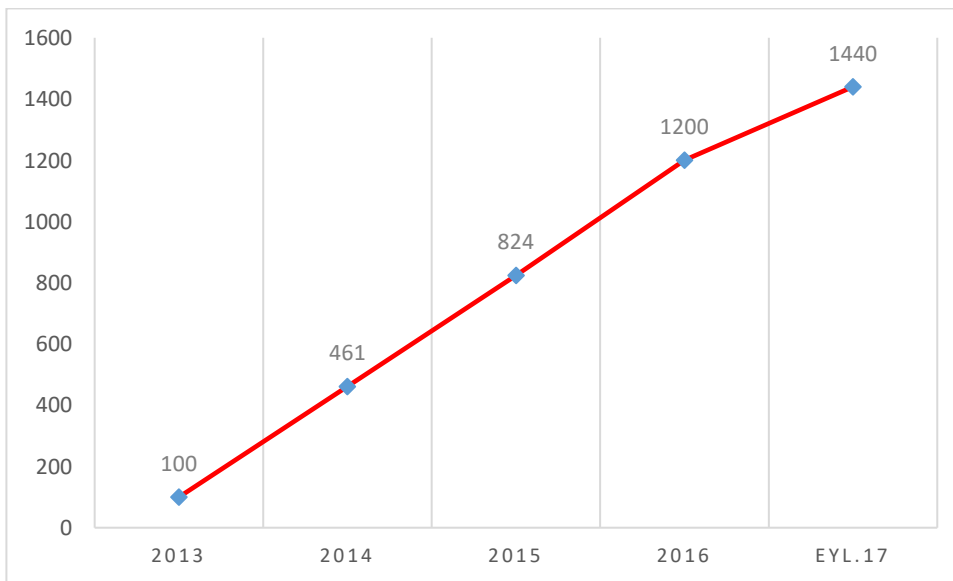
Elde edilen veriler, değişkenler arasında ilişkiler karmaşık olmadığından ve niceliklere ait sayısal veriler ile var/yok desenleri biçiminde olduğundan MS Excell 2016 Elektronik Tablolama/Hesaplama Programı ile işlenmiş ve değerlendirilmiştir.

Toplam 30 örneklem verisine göre yıllara bağlı yayın sayısındaki artış Grafik 2’de verilmiştir.

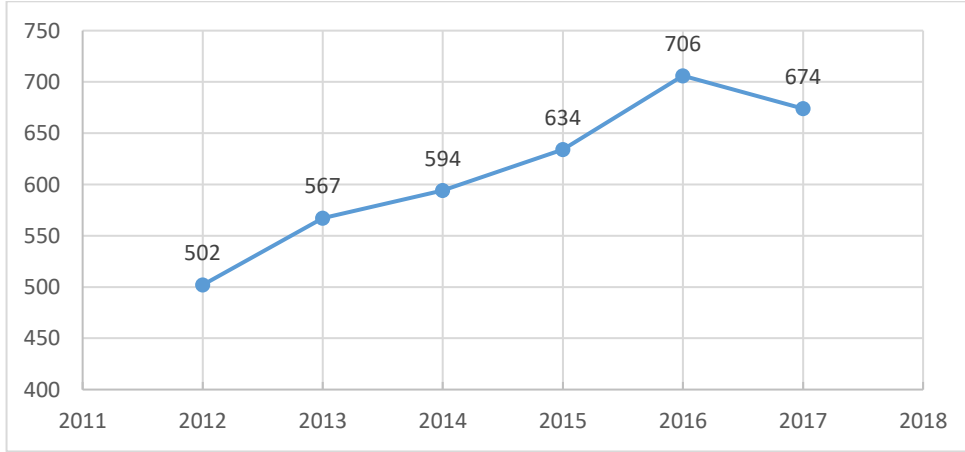
Grafik 2: Yıllara Göre Yayımlanan Toplam Makale Sayısı

Grafik 2’de verilen sonuçlara göre son 10 yıl içine yayın sayısındaki artış % 139’dur. Bu durum teknik olarak artış oranının az olduğu izlenimini vermekle birlikte, 2013 öncesi yayınlarda bazı dergilerin sıkça özel sayı çıkarmaları ile doğru orantılıdır. Örnekleme giren 9 dergi, 2013 öncesinde normal periyotlarının iki katı toplamı kadar özel sayı kapsamında makale yayınlamıştır. Yayımlanan makale sayıları özel sayılardan arındırılmış oran dikkate alındığında % 185 olarak ortaya çıkmaktadır. ULAKBİM tarafından Eylül 2013’ten itibaren, önceleri Açık Dergi Sistemi (Open Journal System – OJS), sonraları OJS + Ulusal Dergi Sistemi - UDS altyapısı ile Türkiye’de akademik dergi yayıncılığına elektronik ortamda editöryal süreç ve yayın hizmeti sunmaya başlamıştır (DergiPark, 2017). Bu bakımdan bu tarih Türkiye’de akademik dergi yayıncılığının miladı sayılabilir.

Grafik 3: Yıllara göre ULAKBİM DergiPark’ta hizmet alan dergi sayısı (DergiPark, 2017)

Yine ULAKBİM verilerine göre TR Dizin alanlarında yıllara göre dizinlenen dergi sayıları Grafik 4’te verilmiştir.

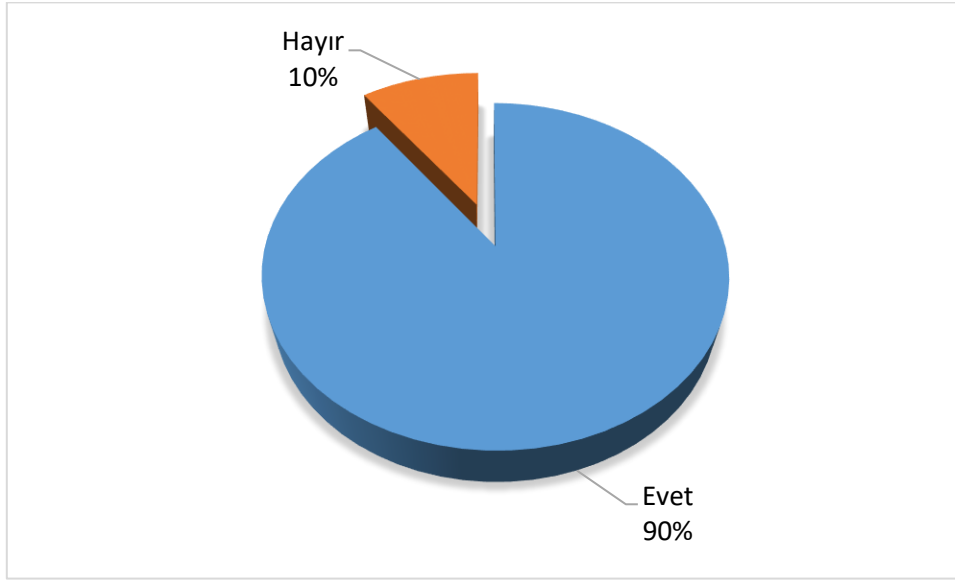

Grafik 4: Yıllara göre ULAKBİM TR Dizin’de yer alan dergi sayıları (ULAKBİM, 2017)

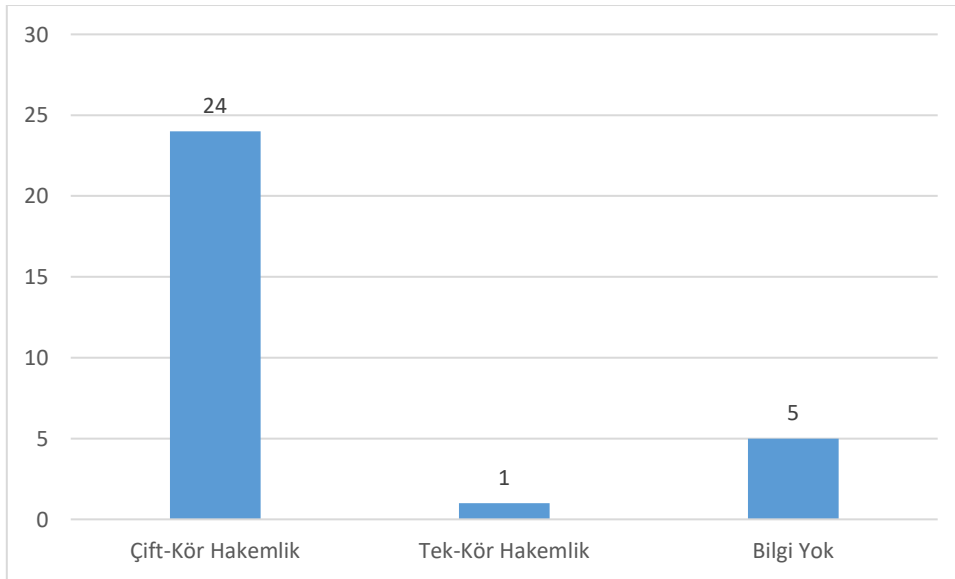
Örneklem grubunda yer alan 30 derginin 6’sı (%20) 2013 yılı ve sonrasında yayın hayatına başlamıştır. Bu veri ULAKBİM DergiPark’ın verileri ile örtüşmektedir. Nitekim DergiPark verilerine göre Türkiye’de 2300 civarında akademik dergi yayınlandığı, bu dergilerin 571 adedinin DergiPark bünyesinde hayata geçtiği bilgisi verilmektedir (DergiPark, 2017). TR Dizinde yer alan dergi sayılarının 2017 yılında azalmasının iki önemli nedeni vardır. Bunlardan birincisi dizinleme süreçlerinin tamamlanmamış olması, ikincisi ise dizinleme ile ilgili standartların yükseltilmiş olmasıdır (ULAKBİM, 2017).

Hakem değerlendirme süreçlerini elektronik ortama taşıyan ve yürüten dergi sayılarına bakıldığında ise, büyük çoğunluğun elektronik değerlendirme sistemlerini kullandıkları görülmektedir (Grafik 5). Elektronik değerlendirme sistemi kullanan 27 derginin yalnızca 4’ü kendilerine ait sistemler kullanmaktadırlar. Bu durum, TR Dizinde yer alan dergilerin büyük çoğunluğunun dergi değerlendirme sistemi olarak DergiPark’ı kullanmayı tercih ettikleri, dolayısıyla DergiPark projesinin amaçlarının belli oranda gerçekleştiği biçiminde yorumlanabilir.

Elektronik değerlendirme sistemi kullanma eğilimi, aynı zamanda değerlendirme yöntemlerinin de gelişmesine yardımcı olmaktadır. Değerlendirme yöntemleri ile ilgili verilere bakıldığında toplam 24 derginin çift-kör hakem yöntemini kullanmayı tercih ettiği görülmektedir. Bu durum, hem değerlendirme sistemi olarak DergiPark altyapısının kullanılmasına, hem de çift-kör hakemlik uygulamasının temelinde yatan değerlendirmede tarafsızlık ilkesini sağlama kaygısına bağlanabilir. Sadece 1 dergi, tek-kör hakemlik uygulaması yapmakta olup 5 derginin sayfalarında ise değerlendirme yöntemi hakkında bilgi bulunmamaktadır.

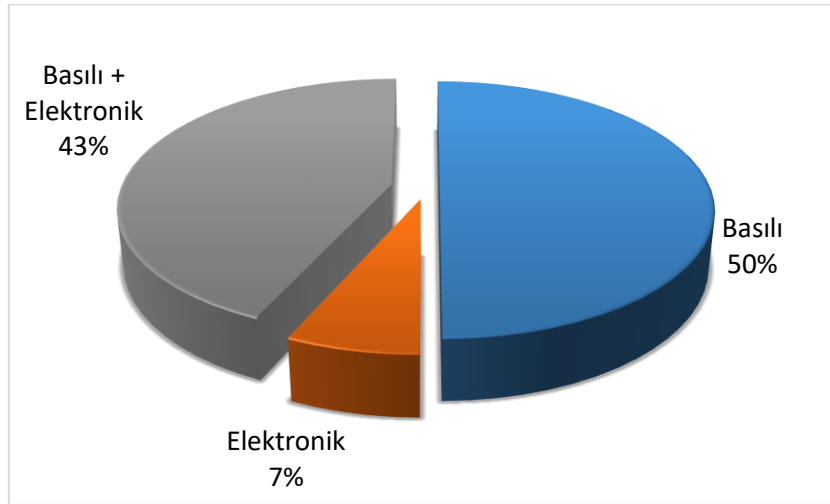
Grafik 5: Dergilerin Elektronik Değerlendirme Sistemi kullanma oranları

Grafik 6: Dergilerin Hakem Değerlendirme Yöntemleri

Grafik 5 ve Grafik 6'da yer alan verilere bakıldığında dergilerin elektronikleşme eğiliminde oldukları söylenebilir. Ancak örneklem grubundaki dergilerin yayın ortamlarına ilişkin veriler değerlendirildiğinde durumun benzerlik göstermediğini; her ne kadar sayısal ortamda yayınlanma eğiliminin arttığını söylemek mümkün ise de halen geleneksel alışkanlıklar veya elektronik ortamın güvenilmez bulunması nedeniyle yayın aşamasında basılı ortamların tercih edildiği sonucuna varmak gerekir. Grafik 6'da dergilerin yayın ortamları verilmiştir. Buna göre

elektronik ortamları tercih eden ve sadece elektronik ortamda yayınlanan dergi sayısı 2'dir (%7). Hem basılı, hem de elektronik ortamı tercih eden dergi sayısı ise 13'tür (%43). Sadece basılı ortamda yayınlanan dergi sayısı ise 15'tir (%50). Ancak zaman içerisinde yaygın kitlelere erişme isteği, ekonomik zorlayıcılar, uluslararasılaşma gibi nedenlerle sayısal ortamlara dönüşümün büyük oranda kaçınılmaz olacağı da yadsınamaz bir gerçektir.

Grafik 7: Dergilerin Yayın Ortamları

SONUÇ

Elde edilen verilerin ışığında “teknolojik gelişmelerin Türkiye’de akademik süreli yayıncılığı nicelik bakımından olumlu yönde etkilediği” ve her geçen gün sayısallaşma oranının arttığı sonucuna varmak mümkündür. Yayın sayısındaki artışın aynı zamanda kalite sorunu da beraberinde getirdiği, uluslararası düzeyde kabul gören bir görüştür. Araştırma literatürü incelenirken karşılaşılan pek çok kaynakta tüm dünyada sayısallaşma ile birlikte yayın kalitesinde düşüş yaşandığı, bunun temel nedenleri arasında teşvik, görevde yükselme ve ödüller nedeniyle çok sayıda yayın yapmaya yönelim olduğu, ancak değerlendirecek editör ve akran/hakem sayısının eşit oranda artmadığı ve dolayısıyla editöryal ve değerlendirmeye yönelik etkinliklerin yeterince sağlıklı yapılamadığı görüşüne yer verilmektedir. Benzer sorunların Türkiye’de de yaşandığı kaçınılmaz bir gerçektir.

Sayısal teknolojilere adaptasyon, özellikle bilişim yapıları ve bilimsel iletişim çerçevesinde önemli bir sorunsaldır. Bilimsel yayın platformlarının hazırlanması, sürdürülebilirliği ve yeni uygulama ve tekniklere adaptasyonu, bilişim alanına hakim ve akademik süreli yayıncılık konusunda deneyimli bireylere bağlıdır. Türkiye’de akademik süreli yayıncılık, dünyadaki eğilimleri ve yönelimleri takip edecektir. Buna bağlı olarak yayın modellerinde de değişim ve dönüşüm yaşanacak, örneğin cilt ve sayı kapsamında yayının yerini değerlendirme ve hazırlık süreci tamamlandığında ortama sunulan tekil çalışmaların bir arada bulunduğu süreli yayınların Türkiye’de de yaygınlaşacağı öngörülebilir. Hatta mega-dergi yapılarıyla karşılaşılabileceği,

DergiPark uygulamasının zamanla çok farklı alt disiplinlere sahip bir mega dergi olabileceğini de söylemek mümkündür.

Sayısallaşmanın getirdiği avantajlar çerçevesinde yaygınlaşan sosyal iletişim ortamlarına benzer şekilde, dünyada akademik yayınların da belli niteliklere sahip bireyler tarafından değerlendirildiği ve değerlendirme puanına göre son halini aldığı akran/hakem değerlendirme modellerinin de gelişeceği ve kabul göreceğine ilişkin yaklaşımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Buradan hareketle “kitle kaynak kullanımı – crowdsourcing” olgusunun değerlendirme süreçlerine katılacağı ve kalabalık kitlelerin bir bilimsel yayını ortak çalışmayla oluşturacakları modeller de yayıncılığın geçeceği aşamalardandır.

Tüm bu veriler ışığında Türkiye’de akademik süreli yayıncılığın her geçen gün sayısal ortama taşındığı, ancak temel alışkanlıklar bakımından bu sürecin tamamlanmasında önemli adımların atılması gerektiği görülmektedir. Akademik süreli yayıncılıkta kalitenin belirleyici unsurları arasında yer alan atıf ve etki oranı kriterlerinin yayın dili ve içerikte özgünlük ve yenilik esaslarıyla gerçekleşeceği temelinden hareketle, akademik yayıncılığa ve akademik yayınlara mali destek sağlanması gerekliliği de göz önünde tutulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Anderson, K. (2012, 03 26). *The Problems With Calling Comments "Post-Publication Peer-Review"*. 09 17, 2017 tarihinde The Scholarly Kitchen: <https://scholarlykitchen.sspnet.org/2012/03/26/the-problems-with-calling-comments-post-publication-peer-review/> adresinden alındı
- Bednarek, S. (2015, 01 13). The focus on bibliometrics makes papers less useful. *Nature*(215), 245. <https://www.nature.com/news/the-focus-on-bibliometrics-makes-papers-less-useful-1.16706> adresinden alındı
- Bibliothèque nationale de France. (tarih yok). *Le Journal des sçavans Académie des inscriptions et belles-lettres (France)*. 10 14, 2017 tarihinde BNF Gallica: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k56523g/f1.image#> adresinden alındı
- COPE. (2017). *Promoting integrity in research and its publication*. <https://publicationethics.org/core-practices>: <https://publicationethics.org/> adresinden alındı
- DergiPark. (2017). *DergiPark Akademik Hakkında*. <http://dergipark.gov.tr>: <http://dergipark.gov.tr/page/about> adresinden alındı
- Elsevier. (tarih yok). *What is peer review?* www.elsevier.com: <https://www.elsevier.com/reviewers/what-is-peer-review> adresinden alındı
- Forgues, B., & Liarte, S. (2013). Academic Publishing: Past and Future. (AIMS, Dü.) 16(5), 739-756. doi:10.3917/mana.165.0739
- Garfield, E. (1999). Journal impact factor: a brief review. *Canadian Medical Association Journal*, 161(8), 979-980. <http://www.cmaj.ca>: <http://www.cmaj.ca/content/161/8/979> adresinden alındı

Glosbe çok dilli online sözlük. (tarih yok). <https://tr.glosbe.com/la/tr/Scientia> adresinden alındı

Hayes, J. (1995, December 18). The Internet's First Victim? *Forbes*, s. 200-201.
<https://tr.scribd.com/document/292346391/Forbes-Elsevier-1995> adresinden alındı

IRI - Industrial Research Institute. (2017). *2017 Global R&D Funding Forecast*. Arlington, USA: IRI - Industrial Research Institute.
http://digital.rdmag.com/researchanddevelopment/2017_global_r_d_funding_forecast?pg=1#pg1 adresinden alındı

Kalınlı, A. (2010). *Yüksek Öğretim Kurumlarında Bilimsel Araştırma Projeleri İçin Ayrılan Kaynakların Verimli ve Etkin Kullanımı*. <http://www.ikc.edu.tr>:
http://www.ikc.edu.tr/assets/js/ckeditor/kcfinder/upload/files/adem_kalinli.pdf adresinden alındı

McGuigan, G., & Russell, R. (2008). The Business of Academic Publishing: A Strategic Analysis of the Academic Journal Publishing Industry and its Impact on the Future of Scholarly Publishing. *Electronic Journal of Academic and Special Librarianship*, 9(3), 1. 09 16, 2017 tarihinde
http://southernlibrarianship.icaap.org/content/v09n03/mcguigan_g01.html#_edn3 adresinden alındı

Özenç Uçak, N., & Birinci, H. (2008). Bilimsel etik ve intihal. *Türk Kütüphaneciliği*, 2(22), 187-204.

Ponte, D., Mierzejewska, B., & Klein, S. (2017). The transformation of the academic publishing market: multiple. *Electron Markets*(27), 97-100. doi:10.1007/s12525-017-0250-9

Schmitt, J. (2015, 12 22). *Can't Disrupt This: Elsevier and the 25.2 Billion Dollar A Year Academic Publishing Business*. 10 11, 2017 tarihinde medium.com:
<https://medium.com/@jasonschmitt/can-t-disrupt-this-elsevier-and-the-25-2-billion-dollar-a-year-academic-publishing-business-aa3b9618d40a> adresinden alındı

Tattersall, A. (2014, 11 18). *Peer review is fraught with problems, and we need a fix*. The Conversation: <https://theconversation.com/peer-review-is-fraught-with-problems-and-we-need-a-fix-34212> adresinden alındı

The Guardian. (2015, 2 12). *350 years of publishing from the world's oldest science journal– in pictures*. 10 25, 2017 tarihinde <https://www.theguardian.com/>:
<https://www.theguardian.com/higher-education-network/gallery/2015/feb/12/philosophical-transactions-of-the-royal-society-350-years-of-science-publishing-in-pictures> adresinden alındı

The Royal Society Publishing. (tarih yok). *Philosophical Transactions – the world's first science journal*. 10 14, 2017 tarihinde <http://rstl.royalsocietypublishing.org/> adresinden alındı

- Tonta, Y. (2014). Dünyada ve Türkiye’de Akademik Dergicilik ve Yönelimler. 2014 (s. 12-16). Akademik Yayıncılık ve Dergicilikte Kalite Politikaları ve Yönelimler: TEDMEM. <https://tedmem.org/etkinlikler/akademik-yayincilik-ve-dergicilikte-kalite-politikalari-ve-yonelimler-calistayi-adresinden-alindi>
- TÜBA. (2002). *Bilimsel Araştırmada Etik ve Sorunları*. Türkiye Bilimler Akademisi.
- TÜİK. (2017). *Araştırma geliştirme faaliyetleri istatistikleri*. Ankara: TÜİK. 10 21, 2017 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreTabloArama.do> adresinden alındı
- ULAKBİM. (tarih yok). *TÜBİTAK ULAKBİM TÜRKİYE DERGİLERİ DİZİNİ (TR Dizin) DERGİ DEĞERLENDİRME KRİTERLERİ*. <http://cabim.ulakbim.gov.tr>: <http://cabim.ulakbim.gov.tr/tr-dizin/tr-dizin-dergi-degerlendirme-kriterleri/> adresinden alındı
- Wiley. (tarih yok). *Types of peer review*. authorservices.wiley.com: <https://authorservices.wiley.com/Reviewers/journal-reviewers/what-is-peer-review/types-of-peer-review.html#singleblind> adresinden alındı